

Finansal Kapsayıcılık

Mehmet Serkan Çalı¹

Özet

Finansal ve dijital finansal kapsayıcılık toplumun bütün kesimlerinin finansmana ya da finansal ürün ve hizmetlere erişebilmesi dolayısıyla da finansal sistemin bu amaca yönelik tasarlanmasıyla ilgilidir. Finansal ve dijital finansal kapsayıcılığa ne boyutta erişildiğinin başka bir ifadeyle finansal sistemin ne kadar kapsayıcı olduğunun ölçülmesi; hedefler koymak, durum analizi yapmak, geleceğe yönelik planlamalar yapmak adına önemli hale gelmiştir. Finansal kapsayıcılığı artırmanın ya da azaltmanın başka hangi ekonomik unsurlar üzerinde etkili olabileceği ise araştırmacıların merak ettiği ve çalışmalar yaptığı konular arasındadır. Bu çalışmada finansal ve dijital finansal kapsayıcılık, finansal ve dijital finansal kapsayıcılığın ölçümü ve ilişkilendirildiği konular kavramsal düzeyde açıklanmaya çalışılmıştır.

1. GİRİŞ

Finansal kapsayıcılık ve dijital finansal kapsayıcılık araştırmacıların yaygın bir şekilde araştırdığı konular arasında gelmektedir. Finansal kapsayıcılık daha önceki çalışmalardan (Sarigül, 2021; Sarma, 2016; Demirgüç-Kunt ve Klapper, 2013) yola çıkarak özellikle dar gelirli gruplar başta olmak üzere ekonomik sistemin tüm üyelerinin finansal hizmetlere erişimi şeklinde ifade edilebilir. Dijital finansal kapsayıcılık ise dijital araçlar kullanılarak finansal kapsayıcılığın genişletilmesi olarak düşünülebilir.

Hem finansal kapsayıcılık hemde dijital finansal kapsayıcılık hem ölçülmek istenen hem de gerek sosyal gerek ekonomik faktörlerle arasındaki ilişkiler bakımından anlaşılmalı çalışılan konular arasındadır. Literatürde bu konularla ilgili yapılmış çok sayıda çalışmalar bulunmaktadır.

1 Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü, Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı, mscali@artvin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8053-7542>

Bu çalışmada ise finansal kapsayıcılık akademik yazına bağlı kalınarak teorik olarak açıklanmaya çalışılmış ve hem finansal kapsayıcılığın hemde dijital finansal kapsayıcılığın ölçümüne dair yapılan çalışmalardan bazı örnekler teorik olarak ifade edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca finansal kapsayıcılığın ilişkilendirildiği kavramlar akademik çalışma örnekleriyle gösterilmeye çalışılmıştır.

2. FİNANSAL KAPSAYICILIK

Finansal kapsayıcılıkla ilgili çok çeşitli yaklaşımlar ve farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Genel olarak finansal kapsayıcılık, toplumdaki dezavantajlı grupların finansal hizmetlere etkin bir şekilde erişimini ve kullanımını sağlayan bir finansal sistemin varlığı olarak tanımlanabilir (Sarıgül, 2020:223).

Başka bir tanıma göre; finansal kapsayıcılık, bir ekonominin tüm üyeleri için resmi finansal sisteme erişimin kolaylığı, bu sistemin kullanılabilirliği ve kullanımını sağlayan bir süreç olarak tanımlanmıştır (Sarma, 2016: 4).

Finansal kapsayıcılık, ekonomik açıdan dar gelirli ve marjinal gruplarda yer alanların temel finansal hizmetlere ulaşabilmesini ve kullanabilmesini sağlayan bir süreç olarak ifade edilmektedir. Finansal kapsayıcılık düzeyindeki artışın ekonomilerin hızlı ve sağlıklı büyümesine, enflasyonun kontrol altına alınmasına, yoksulluğun azaltılmasına, istihdamın ve bireylerin kişisel refahlarının artmasına, finansal istikrarın sağlanmasına ve finansal sistemin şoklara dirençli hale gelmesine önemli pozitif yönde katkılar sunacağı değerlendirilmiştir (Sarıgül, 2021: 90).

“İyi finansal sistemlerin, finansal ürünlere ihtiyaç duyanlara tasarruf, ödeme, kredi ve risk yönetimi konusunda ürün ve hizmetler sunarak önemli bir işleve sahip olduğu dolayısıyla daha kapsayıcı finansal sistemlerin finansal hizmetlere geniş erişim imkânı sunarak marjinal gruplara ve yoksullara faydalı olacağı” ifade edilmektedir (Demirgüç-Kunt ve Klapper, 2013: 279).

Finansal kapsayıcılık yani finansal tabana yayılma bireylerin banka hesabı açma gibi temel finansal ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, bir bakıma finansal sistem içerisinde herhangi bir şekilde sistemin dışında kalanların finansal sisteme dâhil edilmesi ile ilgilidir (Seven vd., 2020: 1).

İklim değişikliği hem ulusal hemde küresel ekonomiler için öngörülemeyen birçok soruna yol açmıştır. Bu etki ve sonuçlar savunmasız toplulukları daha fazla etkilemektedir. Dolayısıyla da “finansal kapsayıcılık” terimi, yoksulluğun azaltılması, dezavantajlı grupların güçlendirilmesi ve ekonomik büyüme amacıyla toplumun tüm kesimlerinin finansal hizmetlere eşit erişimi ve bu hizmetleri kullanımı ile eşanlımlı veya birbirinin yerine olarak kullanılmaktadır (Aydin ve Destek, 2026: 48).

3. DİJİTAL FİNANSAL KAPSAYICILIK

Finansal kapsayıcılığı artırmak amacıyla dijital finansal hizmetlerin kullanımı şeklinde ifade edilen “dijital finansal kapsayıcılık, finansal hizmetlerden mahrum kalan ve yetersiz hizmet alan kesimlere, ihtiyaçlarına uygun çeşitli resmi finansal hizmetleri sunmak üzere dijital araçların kullanılması ve hizmetlerin, müşteriler için karşılanabilir maliyetlerle, hizmet sağlayıcılar için ise sürdürülebilir ve sorumlu bir şekilde sunulması şeklinde ifade edilmektedir” (World Bank, t.y).

“Dijital finansal kapsayıcılık, finansal hizmetlerden mahrum kalan ve ulaşamayanların resmi finansal hizmetlere dijital olarak erişmesi ve kullanması olarak tanımlanabilir. Bu tür hizmetler, müşterilerin ihtiyaçlarına uygun ve karşılanabilir olmalı aynı zamanda hizmet sağlayıcılar için sürdürülebilir bir maliyetle sorumlu bir şekilde sunulmalıdır” (CAGP, 2015:1).

Dijital finansal kapsayıcılığın, finansal hizmetlerin sunulması ve kullanılmasına ilişkin süreçleri uygun hale getirdiği, kullanıcılar için finansal hizmetlere erişim eşiğini azalttığı ve dijital teknoloji sayesinde finansal hizmetlerin yaygınlaşmasını hızlandırdığı ifade edilmektedir. Dijital finansal kapsayıcılığın, finansal teknolojilerin (Fintech), finansal kapsayıcılıkla birleşmesiyle kapsayıcı finansın avantajlarını devraldığı ifade edilmektedir (Lee vd., 2023: 419).

Günümüzde, dijital finans ve finansal kapsayıcılığın yoksulluğun azaltılması ve ekonomik büyüme açısından taşıdığı önem, politika yapımcıların ve akademisyenlerin dikkatini çekmektedir. Bunun başlıca nedeni, çözülmesi halinde dijital finansın bireyler, işletmeler, hükümetler ve ekonomi için daha verimli hale gelmesini sağlayacak birçok sorunun hâlâ devam etmesidir. Dijital finans ve finansal kapsayıcılık, finansal hizmet kullanıcıları, dijital finans sağlayıcıları, hükümetler ve ekonomi için birçok fayda sağlamaktadır. Bunlar arasında yoksul bireylerin finansmana erişimini artırmak, bankalar ve finansal teknoloji (FinTech) sağlayıcıları için finansal aracılık maliyetini düşürmek ve hükümetlerin toplam harcamalarını artırmak sayılabilir şekilde ifade edilmektedir (Ozili, 2018: 329).

Bir ekonomik altyapı olarak dijital finansal kapsayıcılığın iş inovasyonunu etkin bir biçimde teşvik edeceği ve küçük ve orta işletmeler için fırsatlar sunabileceği ifade edilmektedir. Şöyle ki, esnaf ve tüketicilerin mal alım satım işlemlerinin dijital kapsayıcılık sayesinde çevrim içi gerçekleşebileceği dolayısıyla fiziksel işlem biçimlerini de değiştireceği ve iş modellerinde yeniliklerin ortaya çıkmasının devamına katkıda bulunabileceği ifade edilmektedir. Bu nedenle, dijital finansal kapsayıcılık, küçük ve orta ölçekli işletmelerin girişimciliği için finansal kısıtlamaları ve eşikleri düşürerek ve inovasyonu teşvik ederek, küçük

ve orta ölçekli işletmelerin girişimciliğini etkileyebilir ve bu sayede Çin'in ekonomik büyümesini etkiler şeklinde ifade edilmektedir (Liu vd., 2021:4).

4. FİNANSAL KAPSAYICILIĞIN ÖLÇÜMÜ

Finansal kapsayıcılık akademik yazına bakıldığında daha çok endeksler aracılığıyla ölçülmektedir. Bu endeksler çok çeşitli sayıda ve benzer göstergeleri kullanmakla birlikte birbirinden farklı göstergelerle de endeksler oluşturulabilmektedir. Çalışmada finansal kapsayıcılığın ölçümüne yönelik finansal kapsayıcılık endekslerinden bazılarına yer verilmiştir. Bunlar;

Ambarkhane vd. (2016)'ya göre geliştirilen endeksler arz yönlü endekslerdir. Fakat finansal kapsayıcılığın ölçümünde arz, talep ve altyapı boyutlarının da ölçüme dahil edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla Ambarkhane vd., (2016), bu faktörleri içeren bir endeks geliştirmişlerdir. Geliştirilen endeksin nüfus artışı, asayiş durumu ve yolsuzluk gibi olumsuz etkisi olan faktörleri de içerdiği ifade edilmektedir. Arz, talep ve altyapı olmak üzere üç boyutun ayrı ayrı endekslerinin geliştirildiği ve bu üç boyutun birleşik endeksinin hesaplandığı belirtilmiştir (Ambarkhane vd., 2016: 216).

Klapper vd. (2025)' in hazırladığı Küresel Findeks çalışmasına dayalı olarak ölçülen bir finansal kapsayıcılık ölçümü mevcuttur. Dünya Bankası Kalkınma Ekonomisi Başkan Yardımcılığı bünyesindeki Kalkınma Araştırma Grubu'nun Finans ve Özel Sektör Kalkınma ekibi tarafından hazırlanan bu çalışma yetişkinlerin ödemeler, tasarruf ve borçlanma gibi finansal hizmetleri nasıl kullandıkları ve büyük harcamalar ya da gelir kayıpları gibi finansal olayları nasıl yönettiklerine dair anketler aracılığıyla oluşturulan bir veri tabanı niteliği taşımaktadır. Sırasıyla 2011, 2014, 2017, 2021 yıllarında anket sonuçları raporlaştırılmış daha sonra 41 ekonomide yaklaşık 145.000 yetişkine ulusal anketlere dayanan ve 2024 takvim yılı boyunca yürütülen 2025 versiyonu yayınlanmıştır. Bu yeni versiyonda tasarruf, borçlanma, ödeme yapma ve finansal risk yönetimi için resmi ve gayri resmi finansal hizmetlere erişim ve bunların kullanımına ilişkin göstergeler güncellenmiş ayrıca , cep telefonu sahipliği, internet kullanımı ve dijital güvenlik gibi yeni veriler de eklenmiştir. Bu çalışmada mobil telefon sahipliği ve internet kullanımı gibi dijital bağlantılar, hesap sahipliği ve finansal hesaplara erişimin genişletilmesi gibi finansal erişime ait veriler, tasarruf, borçlanma, ödemeler gibi finansal hizmetlerin kullanımını temsil eden göstergeler bulunmaktadır. Ayrıca finansal sağlığın ölçümünde de mali endişelerin yönetimi, mali dayanıklılık, mali yetkinlik ve güven eksikliği göstergeleri bulunmaktadır.

Mhlanga (2026), ampirik bir çalışmaya dayanmadan finansal kapsayıcılığı, erişim, temsil, saygınlık, koruma gibi dört unsurun bir fonksiyonu olarak ele

almışlardır. Fakat hesap sahipliği, hizmet erişilebilirliği ve dijital teknolojilerin benimsenmesi finansal hizmetlere erişimi genişletirken finansal hizmetlere erişenlerin özerklik ve haklarını olumsuz etkileyebilecek bir unsur olarak görülmüştür. Dolayısıyla finansal kapsayıcılığın ölçümüne özerklik boyutu eklenerek finansal karar alma süreçlerinde finansal kapsayıcılığın bu hizmetlere erişenlerin karar alma mekanizmasında kendilerinin anlamlı bir kontrol sahibi olup olmadıklarını, katılım koşullarını anlayıp anlamadıklarını ve otomatik veya algoritmik sonuçlara itiraz edebilme imkânına sahip olup olmadıklarını ele almaya çalışılmıştır. Saygınlık boyutuyla, algoritmik sınıflandırma ve platform tabanlı yönetişimin finansal hizmetlere erişenleri karmaşık sosyal ve ekonomik yaşamları olan hak sahipleri olarak ele alamadığını bunun yerine risk profillerine veya veri noktalarına indirgeyebileceğini düşünerek finansal kapsayıcılık ölçümüne etik ve sosyal bir bakış açısı getirilmeye çalışılmıştır. Koruma boyutuyla da veri koruma, tüketici hakları, algoritmik hesap verebilirlik ve etkili hukuk yollarına erişim dahil olmak üzere, finansal kapsayıcılığın güvenli ve sürdürülebilir olması için gerekli yönetim koşulları ele alınmıştır. Böylece finansal kapsayıcılığın erişimle sınırlandırılmadığı ifade edilmektedir. (Mhlanga, 2026: 5)

Cámara ve Tuesta (2014), finansal kapsayıcılığı finansal hizmetlerin kullanımı, engeller, finansal kapsayıcılığa erişim olarak üç boyutuyla ele almışlardır (Cámara ve Tuesta, 2014: 1).

Bireylerin resmi finansal hizmetleri ne ölçüde kullandığını anlamak için en az bir finansal ürüne sahip olmayı, tasarruf yapmayı ve resmi bir finansal kurumdan kredi almayı ölçü olarak belirlemişlerdir. Bu verilere Küresel Findeks çalışmasından erişildiğini ifade etmişlerdir (Cámara ve Tuesta, 2014: 7). Finansal kapsayıcılığa engel olarak, banka hesabı olmayanlardan yine Küresel Findeks verilerinden yararlanmak suretiyle, yalnızca mesafe, gerekli belgelerin eksikliği, maliyetsel engeller ve resmi finansal sisteme duyulan güvensizlik gibi nedenlerden dolayı hesap açtırmayanların finansal kapsayıcılığı engelleyici ve azaltıcı bir boyut olarak ele alınmıştır (Cámara ve Tuesta, 2014: 8-9). Erişim boyutu için finansal hizmetlere erişimin artmasının her zaman finansal kapsayıcılığı artırmayabileceği finansal hizmetlere erişimle ilgili bir eşik değeri olduğu ve bu değere ulaşılması durumunda marjinal bir artışın her zaman kapsayıcılığı artırmadığı düşünülmüştür. Eşik değerinin altına düştüğünde finansal hizmetlerin nüfusun ihtiyaçlarını karşılaması koşuluyla finansal hizmetlere erişimin artırılmasının kapsayıcılığı artırabileceği ifade edilmektedir. Erişim boyutu içinde ATM (100.000 yetişkine düşen), ticari banka şubeleri (100.000 yetişkine düşen), ATM (1.000 km²'ye düşen) ve ticari banka şubeleri (1.000 km²'ye düşen) ve Uluslararası Para Fonu'nun Finansal Erişim Anketi aracılığıyla erişilen verilerden oluşturmuşlardır (Cámara ve Tuesta, 2014: 9).

Daha sonra iki aşamalı temel bileşenler analizi ile endeks oluşturulmuştur (Cámara ve Tuesta, 2014: 11).

Khera vd. (2021), finansal kapsayıcılığı, geleneksel finansal kapsayıcılık ölçümü, dijital finansal kapsayıcılık ölçümü ve bunların birleşimi olan kapsamlı finansal kapsayıcılık ölçümü olarak ele almışlardır. Öncelikle hem geleneksel hemde dijital finansal kapsayıcılığı erişim ve kullanım alt boyutlarıyla ele almışlardır. Geleneksel finansal kapsayıcılığın erişim ölçütü olarak bankacılık altyapısına erişimi, dijital finansal kapsayıcılık erişim ölçüsü olarak ise 100.000 yetişkin başına kayıtlı mobil para acentesi sayısı ve dijital altyapıya erişim belirlenmiştir. Kullanım alt boyutu geleneksel finansal kapsayıcılık ölçümünde; bir finans kurumu hesabına sahip yetişkinlerin yüzdesi, bir finans kurumunda tasarruf yapan yetişkinlerin yüzdesi, banka kartı sahibi yetişkinlerin yüzdesi, maaşını bir finans kurumu hesabı üzerinden alan yetişkinlerin yüzdesi, fatura ödemeleri için bir finans kurumu hesabı kullanan yetişkinlerin yüzdesi iken dijital finansal kapsayıcılık ölçümünde; mobil hesaba sahip yetişkinlerin yüzdesi, internet üzerinden ödeme yapan yetişkinlerin yüzdesi, maaş veya ücretlerini almak için cep telefonu kullanan yetişkinlerin yüzdesi, fatura ödemelerini yapmak için cep telefonu kullanan yetişkinlerin yüzdesi gösterge olarak belirlenmiştir. İki ayrı finansal kapsayıcılık endeksi oluşturulduktan sonra boyutlar ağırlıklandırılıp üç aşamalı temel bileşen analizi ile genel endeks oluşturulmuştur (Khera vd., 2021: 6).

Sarma (2012), kapsayıcı bir finansal sistemin üç temel boyutunun olduğunu ve bunların bankacılık yaygınlığı, bankacılık hizmetlerine erişim, bankacılık sisteminin kullanımı olduğunu ifade etmişlerdir. Bankacılık yaygınlığının göstergesi olarak 1000 yetişkin nüfus başına banka mevduat hesabı sayısı kullanılmış ve ağırlığı 1 olarak belirlenmiştir. İkinci boyutta bankacılık hizmetlerine erişim olarak belirlenmiş ve göstergesi olarak 1000 kişi başına banka şubelerinin sayısı ve/veya 1000 kişi başına düşen ATM sayısının kullanılabilirliği ifade edilmiştir. Sarma, 2012, çalışmasında erişilebilirlik boyutunu ölçmek için 100.000 yetişkin başına banka şubesi sayısı ve ATM sayısı gösterge olarak kullanılmış sırasıyla 2/3 ve 1/3 ağırlık atanmıştır (Sarma, 2012:15-16). Sarma, (2012), finansal hizmetleri kullanım boyutunun, kredi, mevduat, ödemeler, havaleler, transferler vb. gibi birçok unsuru içermesi gerektiğini ifade etmişler fakat bu verilerin tamamına ulaşım zorluğundan dolayı kullanım boyutunu temsilen özel sektöre verilen kredi hacmi ve özel sektörden toplanan mevduatın ülkenin GSYİH'sine oranını kullanmışlardır. Endeks için yani her boyut endeksinin 0 ile 1 arasında ağırlığa sahip olacak şekilde normalizasyon yapmak adına için bir üst sınır ve alt sınır belirlenmesi ayrıca yine yıllar içerisinde karşılaştırılabilir olması adına boyut endeks değeri için alt sınır ve üst sınır belirlenmesi gerekmektedir. Bunu yaparken birtakım

sınırlılıklar mevcuttur. Birtakım sınırlılıklardan ötürü erişilebilirlik ve kullanım boyutlarına daha düşük ağırlık verilebildiği ifade edilmiştir (Sarma, 2012:15-19).

5. FİNANSAL KAPSAYICILIKLA İLİŞKİLENDİRİLEN KONULAR

Suhrab vd. (2024), yaptıkları çalışmada dijital finansal kapsayıcılık ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Ayrıca bu ilişkide teknolojik inovasyon ve altyapı gelişiminin aracı etkisi de incelenmiştir. BRICS ülkeleri örnekleminde yapılan çalışma ile dijital finansal kapsayıcılığın gelir eşitsizliğinin ölçüsü olarak kullanılan Gini katsayısı üzerinde önemli olumsuz etkilere sahip olduğunu, teknolojik inovasyon ve altyapı gelişiminin bu etkiyi güçlendirdiğini ifade etmişlerdir. Teknolojik inovasyonun gelişmesi ve altyapı gelişimi Gini'yi azaltmakta ayrıca altyapı gelişimin finansal pazarlara ve hizmetlere erişimi de geliştirdiği böylece finansal kapsayıcılığı teşvik ederek gelir eşitsizliğini azalttığı ifade edilmektedir (Suhrab vd. 2024: 10).

Chang vd. (2023), yaptıkları çalışmada E7 ülkelerinde COVID-19 krizinin sonuçlarını yansıtmak için finansal kapsayıcılık endeksi ve sürdürülebilir enerji performansı endeksinin etkileşimiyle birlikte bir değerlendirme yapmışlardır (Chang vd., 2023: 1).

Sürdürülebilir ekonomik büyüme sağlamak için finansal kapsayıcılığı etkili bir şekilde arttırmak gerektiğini ifade etmişlerdir (Chang vd., 2023: 8).

Demirgüç-Kunt vd. (2013), gelişmekte olan ülkeler özelinde yaptıkları çalışmada cinsiyet farklılığının finansal sistemden dışlanmada bir etken olup olmadığını incelemişlerdir. Çalışmanın Dünya Bankası'nın Kadınlar, İş ve Hukuk veri tabanındaki verilerinden faydalanılan kısmında, kadınların çalışma, hane reisi olma, nerede yaşayacaklarını seçme veya mülk miras alma konusunda yasal ayrımcılığa maruz kaldıkları ya da yasalarca eşlerine itaat etmekle yükümlü tutuldukları ülkelerde, kadınların erkeklere kıyasla bir hesaba sahip olma, tasarruf yapma ve borçlanma olasılıklarının daha düşük olduğu ifade edilmiştir. Kadınların finansal ürünleri nispeten az kullanmasının, gelir dalgalanmalarına karşı savunmasızlıklarını artırabileceği ve yatırım yapma, tasarruf etme ve gelecek için planlama becerilerini azaltabileceği dolayısıyla finansal kapsayıcılık açısından kadınların finansal hizmetlere erişiminin iyileştirilmesi, yasalar önünde daha eşit muameleyi, ürün tasarımlarında değişiklikleri ve finansal hizmet sağlayıcılara daha kolay erişimi gerektirebileceği ifade edilmektedir (Demirgüç-Kunt vd., 2013: 26-27).

Daud vd. (2023), yaptıkları çalışmada dijital teknolojinin ekonomik büyüme ile ilişkisini incelemişlerdir. Dijital teknolojinin finansal kapsayıcılığın

ekonomik büyümeye etkisinde rolü olduğunu göstermişlerdir. Dijital teknolojilerin geliştirilmesinin fiziksel altyapıda dahil olmak üzere finansal kapsayıcılığın büyüme üzerindeki etkisini artırabileceğini ifade etmişlerdir. Finansal kapsayıcılığı kolaylaştırmak için teknolojiye dayanarak politika yapıcılara önermişlerdir (Daud vd., 2023: 4-5).

Avcı (2022), yaptığı çalışmada finansal kapsayıcılık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiş, çalışma özelinde ele alınan dönemler itibariyle Türkiye'nin finansal kapsayıcılık derecesinin düşük olduğunu tespit etmiştir. Ekonomik büyüme ve finansal kapsayıcılık arasındaki ilişki de hem ekonomik büyümeden finansal kapsayıcılığa doğru hem de finansal kapsayıcılıktan ekonomik büyümeye doğru nedensellik ilişkisi tespit edildiği belirtilmiştir (Avcı, 2022: 252).

Yalçın vd. (2026), finansal kapsayıcılığın bankacılık sektör gelişimine etkisini incelemiş, 2004-2022 dönemi verileri ve Next-11 ülkeleri örneklemeyle yapılan çalışmada finansal kapsayıcılığın bankacılık sektöründeki gelişmişliğin anlamlı bir nedeni olduğu sonucuna ulaşıldığını belirtmişlerdir (Yalçın vd., 2026: 47).

Sharaf vd. (2026), Suudi Arabistan'da dijital finansal kapsayıcılığın 2011–2021 yılları arasındaki gelişimini, belirleyicilerini ve eşitsizliklerini, COVID-19 sonrası ilk dönemi de kapsayacak şekilde incelemişlerdir (Sharaf vd., 2026: 1). Suudi Arabistan'a ait dijital finansal kapsayıcılık göstergelerinin, sosyo-demografik, coğrafi ve kurumsal faktörlerin birlikte dijital finansal kapsayıcılığı etkileyerek karmaşık bir etkileşimde bulunduğu öne sürülmüştür. Dijital finansal kapsayıcılık alanında önemli ilerlemeler kaydedilmiş olmasına rağmen özellikle toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin, kırsal-kentsel ayrımların ve yetersiz hizmet alanları etkileyen dijital uçurum gibi konularda sorunlar devam ettiği ifade edilmiştir (Sharaf vd., 2026: 11). Böylece dijital finansal kapsayıcılığın temel demografik ve sosyoekonomik belirleyicilerinin; toplumsal cinsiyet, gelir, eğitim ve teknolojiye erişim gibi unsurlar olduğu ve bu konularda eşitsizliklerin giderilmesinin, finansal eğitimin özendirilmesinin, dijital erişimin geliştirilmesinin ve kırılgan nüfus gruplarının desteklenmesini gerektiren politika önerisinde bulunulmuştur (Sharaf vd., 2026: 23).

Yasin vd. (2026)'nın, 2004-2021 dönemini kapsayan E7 ülkeleriyle yapılan çalışmada finansal kapsayıcılığın tüm kantillerde insan sermayesini desteklediğini benzer şekilde yeşil teknolojik yeniliğin düşük, orta ve yüksek kantillerde insan sermayesini olumlu ve önemli ölçüde etkilediğini belirtilmişlerdir. Teknolojik yenilik ile insan sermayesi arasında çift yönlü bir nedensellik ve teknolojik yenilik ile finansal kapsayıcılık arasında çift yönlü bir nedensellik olduğu ifade edilmiştir (Yasin vd., 2026: 1). Yeşil teknolojik

inovasyonun E7 ülkelerinde düşük, orta ve yüksek kantillerde beşeri sermaye üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ifade edilmiştir (Yasin vd., 2026: 8).

Song vd. (2026), Çin’de 275 il düzeyindeki şehir ve 2011-2021 dönemini kapsayan çalışmalarında dijital finansal kapsayıcılığın bölgesel ortak refahla ilişkisini araştırmışlardır. Dijital finansal kapsayıcılığın yerel refahı artırdığını fakat mekânsal bakış açısından komşu bölgeler üzerinde olumsuz etkiler oluşturduğunu ifade etmişlerdir. İstihdam ve inovasyonun da aracı mekanizmalar olduğu ve doğrusal olmayan eşik etkilerinin aşamaya bağlı etkilerini gösterdiğini ifade etmişlerdir. Bölgesel farklılaşma doğu illeri için güçlü faydalar sağlamaktadır. Böylece dijital finansal kapsayıcılık hem itici hem bölücü bir rol oynamaktadır şeklinde ifade edilmiştir (Song vd., 2026: 1).

Aloulou vd. (2024), Birleşik Arap Emirlikleri’nde 260 banka yetkilisi ve yöneticisiyle anket çalışması yapmışlardır. Finansal teknolojilerin (FinTech) benimsenmesinin ekonomik büyümeyi ve finansal kapsayıcılığı etkilediği, ayrıca yine finansal teknolojilerin (FinTech) benimsenmesinin finansal kapsayıcılık yoluyla ekonomik büyümeyi etkilediğini belirtmişlerdir (Aloulou vd.,2024: 301).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada finansal kapsayıcılık ve dijital finansal kapsayıcılığın literatürdeki tanımlamalarına yer verilmiş her ne kadar tek bir tanımı olmasa da finansal kapsayıcılığın neyi ifade ettiği benzer şekilde dijital finansal kapsayıcılığın hangi anlamlara gelebileceği anlatılmaya çalışılmıştır.

Finansal kapsayıcılık çeşitli yöntemlerle ölçülmeye çalışılmıştır. Yöntemlerin benzer ve farklı tarafları bulunmakla beraber bu çalışmada endeksler aracılığıyla ölçülmeye çalışılan finansal kapsayıcılığa ilişkin akademik yazındaki bazı yöntemler ve Dünya Bankasının yayınladığı Küresel Findex Veri Tabanından bahsedilmiştir.

Finansal kapsayıcılık ve dijital finansal kapsayıcılık tanımları ve ölçüm yöntemleri anlatıldıktan sonra akademik yazında finansal kapsayıcılıkla ilişkili ve finansal kapsayıcılığın ilişkilendirildiği çalışmalardan örnekler verilmiştir. Literatürde finansal kapsayıcılık genellikle ekonomik büyüme, teknolojik inovasyon ve çevresel kavramlarla ilişkilendirilerek anlatılmaya çalışılmıştır.

Gelecekte yapay zekâ ve dijitalleşmenin yeni kazandırdığı araçlar da dahil edilerek ölçüm yöntemlerinin farklılaştırılabileceği ve finansal kapsayıcılığa daha geniş bir perspektif ve anlayışla yaklaşılacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aloulou, M., Grati, R., Al-Qudah, A. A. & Al-Okaily, M. (2024). Does FinTech adoption increase the diffusion rate of digital financial inclusion? A study of the banking industry sector. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 22(2), 289–307. <https://doi.org/10.1108/JFRA-05-2023-0224>
- Ambarkhane, D. & Shekhar Singh, A. & Venkataramani, B. (2016). Developing a Comprehensive Financial Inclusion Index, *Management and Labour Studies, XLRI Jamshedpur, School of Business Management & Human Resources*, vol. 41(3), pages 216-235, August. DOI: 10.1177/0258042X16666579.
- Avcı, B. S. (2022). Finansal Kapsayıcılık ve Ekonomik Büyüme: Türkiye için Bir Analiz. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24(42), 241-254.
- Aydın, S. & Destek, M. A. (2026). Quantile Insights Into Sustainability: Financial Inclusion, Energy Efficiency and Environmental Damage in EAGLE Countries. *Review of Development Economics*, 2026; 30:48–62. <https://doi.org/10.1111/rode.13254>
- CAGP, 2015, Brief, *Digital Financial Inclusion: Implications for Customers, Regulators, Supervisors, and Standard-Setting Bodies*. <https://www.cgap.org/sites/default/files/Brief-Digital-Financial-Inclusion-Feb-2015.pdf>. Erişim tarihi: 04.05.2026
- Cámara, N. & Tuesta, D. (2014). Measuring financial inclusion: A multidimensional index. *BBVA research paper*, (14/26).
- Chang, L., Iqbal, S. & Chen, H. (2023). Does financial inclusion index and energy performance index co-move? *Energy Policy*, 174, 113422. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2023.113422>
- Daud, S. N. M., & Ahmad, A. H. (2023). Financial inclusion, economic growth and the role of digital technology. *Finance Research Letters*, 53. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2022.103602>
- Demirgüç-Kunt, A. & Klapper, L. (2013). Measuring Financial Inclusion: Explaining Variation in Use of Financial Services across and within Countries, *Brookings Papers on Economic Activity*, 44, issue 1 (Spring), p. 279-340. Url: <https://www.jstor.org/stable/23594869>
- Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L. & Singer, D., (2013). Financial Inclusion and Legal Discrimination Against Women Evidence from Developing Countries. *Policy Research Working Paper 6416*, The World Bank Development Research Group Finance and Private Sector Development Team.
- Khera, P. & Ng, S., Ogawa, S. & Sahay, R. (2021). “Is Digital Financial Inclusion Unlocking Growth?,” IMF Working Papers 2021/167, International Monetary Fund.
- Klapper, L., Singer, D., Starita, L. & Norris, A. 2025. *The Global Findex Database 2025: Connectivity and Financial Inclusion in the Digital Economy*. Washington, DC: World Bank. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-2204-9>

- Lee, C. C., Lou, R., & Wang, F. (2023). Digital financial inclusion and poverty alleviation: Evidence from the sustainable development of China. *Economic Analysis and Policy*, 77, 418–434. <https://doi.org/10.1016/j.eap.2022.12.004>
- Liu, Y., Luan, L., Wu, W., Zhang, Z. & Hsu, Y. (2021). Can digital financial inclusion promote China's economic growth ?, *International Review of Financial Analysis*, Volume 78, 101889, ISSN 1057-5219, <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2021.101889>
- Mhlanga, D. (2026). *Digital financial inclusion or digital financial control? Power, risk, and governance in FinTech expansion across the Global South*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.18265471>
- Ozili, P. K., 2018. Impact of digital finance on financial inclusion and stability. *Borsa Istanbul Review*, Volume 18, Issue 4, ,Pages 329-340,ISSN 2214-8450,<https://doi.org/10.1016/j.bir.2017.12.003>.
- Sarıgül, H. (2020). The determining factors of financial inclusion in Turkey. *Journal of Economics, Finance and Accounting (JEFA)*, V.7(3), p.223-235.
- Sarıgül, H. (2021). Bölgelere ve İllere Göre Türkiye Finansal Kapsayıcılık Endeksi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 90, 79-100. <https://doi.org/10.25095/mufad.875965>
- Sarma, M. (2012). Index of Financial Inclusion–A measure of financial sector inclusiveness. *Centre for International Trade and Development, School of International Studies, Working Paper 07/2012, Jawaharlal Nehru University, Delhi, India*.
- Sarma, M. (2016). “Measuring Financial Inclusion for Asian Economies,” Palgrave Studies in Impact Finance, in: Sasidaran Gopalan & Tomoo Kikuchi (eds.), *Financial Inclusion in Asia*, chapter 1, pages 3-34, Palgrave Macmillan.
- Seven, Ü., Yassa, A. D. & Yılmaz, F. (2020). Finansal Kapsayıcılık: Türkiye ve Dünya Karşılaştırması, *TCMB Ekonomi Notları*, 2020–04.
- Sharaf, M. F., Shahan, A. M. & Alharaib, M. A. (2026). Digital financial inclusion and socioeconomic sustainability in Saudi Arabia examining drivers disparities and policy pathways. *Discover Sustainability*, 7(1). <https://doi.org/10.1007/s43621-025-02372-6>
- Song, Q., Yan, M., Tang, S., Han, Z. & Fang, F. (2026). Digital financial inclusion and common prosperity in China: Spatial spillovers and regional divergence. *Finance Research Letters*, 94. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2026.109624>
- Suhrab, M., Chen, P. & Ullah, A. (2024). Digital financial inclusion and income inequality nexus: Can technology innovation and infrastructure development help in achieving sustainable development goals?. *Technology in Society*, 76, 102411. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2023.102411>
- World Bank. (t.y.). Inclusive Digital Financial Services, *Glossary*, <https://digitalfinance.worldbank.org/glossary>, Erişim tarihi: 04.05.2026

- Yalçın, Z., Babuşcu, Ş. & Hazar, A. (2026). Finansal Kapsayıcılığın Bankacılık Sektör Gelişimine Etkisi: N-11 Ülkeleri Üzerine Bir Analiz, *Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi*, 13 (1), 37-49.
- Yasin, H. N., Samour, A., Alomari, M. W. & Abdelhadi, S. (2026). Financial inclusion and green technological innovation as drivers of human capital: Evidence from E7 countries. *Green Technologies and Sustainability*, 4(2). <https://doi.org/10.1016/j.grets.2025.100277>